

A. N. NEUSTROJEVI MEMORIAALKOGU TRÜ TEADUSLIKUS RAAMATUKOGUS

L. Urba

Suurtes teaduslikes raamatukogudes on fondide üheks väärtuslikuks osaks memoriaalkogud. Need on raamatute kollektioonid, mida pikkade aastate jooksul on kogunud teadlased ja kultuuri-tegelased, vahel ka ühe perekonna mitme põlve esindajad. Omanike soovil on kollektioonid hiljem üle antud raamatukogule.

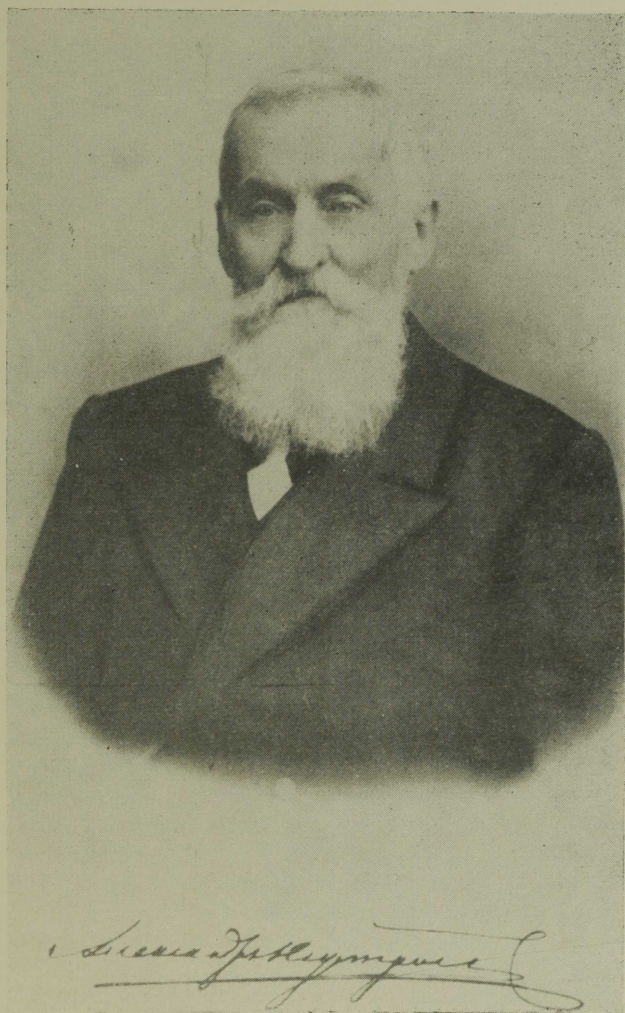
Sellised isiklikud kogud sisaldavad väärtuslikku materjali omaniku biograafia kohta, peegeldades tema huve, maailmavaadet ja tegevust. Isiklik raamatukogu võib olla teatud ajastu ja ringkonna kultuuritaseme näitajaks, tema sisu järgi on võimalik otsustada inimese huvide, vaimsete vajaduste, mõtteviisi ja maitsete üle laiemas ulatuses. Seega on niisugune kogu küllalt suure tähtsusega ka ajajärgu ühiskondliku mõtte ja olustiku uurimisel.

Annetatavad kogud on olnud teretulnud täienduseks eriti noorematele teaduslikele raamatukogudele, mis veel ei eksisteerinud paljude väärtuslike väljaannete ilmumise ajal. Siin täidavad nad edukalt kirjanduse komplekteerimisel tekkinud lünki.

On loomulik, et teaduslikud raamatukogud hindavad eriliselt oma memoriaalkogusid, hoides neid eraldi põhifondist ja säilitades seega nende terviklikkust. Peale selle, et enamik isiklike kogusid on hoolikalt ja võimalikult täiuslikult valitud kollektioonid, pakuvad nad veel huvi mitmesuguste omanikutunnuste poolest. Memoriaalkogu raamatute iseärasuseks on rohked märkmed, pühendused, eksliibrised, autograafid. Need dokumentaalsed materjalid kaotaksid suure osa oma väärtusest, kui nad esineksid laialipillatult üldises fondis.

TRÜ Teaduslikus Raamatukogus asuvatest isiklikest kogudest¹ on käesolevas töös tutvustatav Aleksander Nikolajevitš Neustrojevi kogu oma 3213 köitega üks suuremaid. Selle ainsa venekeelse memoriaalkogu peamiseks väärtuseks on rikkalik ja mitmekülgne materjal vene ajaloo alalt.

¹ Lähemalt vt. Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslik Raamatukogu. Teatmik, Trt., 1966, lk. 26—28.

A. N. Neustrojev

Väljaspool põhifondi olev vanem venekeelne kirjandus TRU Teaduslikus Raamatukogus nõuab uurimist. Ikka enam annab ka tunda vajadus igakülgsest uurida ja kirjeldada memoriaalkogusid ning avada nende sisu teaduslikuks kasutamiseks. Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade A. N. Neustrojevi isikust, tema raamatukogu saamisloost ning koostisest, selgitada nimetatud kogus leiduvaid rariteetseid väljaandeid ja tuua võrdlusjooni ülikooli raamatukogu põhifondiga käesoleva sajandi algul.

Aleksander Nikolajevitš Neustrojev, tuntud vene bibliofiil ja bibliograaf, sündis 14. novembril 1825. a. Krocnninnas kaupmehe perekonnas. Ta elas Peterburis ja suri seal 13. märtsil 1902. aastal (vkj.).

Neustrojevi elus ja tegevuses on palju omapärast. Ta ei olnud kutseline teadlane. Iseõppimise teel sai temast aga üks oma aja haritumaid inimesi.

Neustrojevi praktilisel tegevusel oli vähe ühist tema armastusega bibliograafia ja raamatute kogumise vastu. Tema tegevus oli seotud Peterburi linnaduumaga, mille liikmeks ta oli. A. N. Neustrojev kuulus mitmesugustesse rahva- ja kutseharidusalastesse komisjonidesse, tegutses linna algkoolide hooldajana, võttis osa raamatukogu loomisest linnaduuma juurde, samuti väljaande «С.-Петербургская городская дума. Справочный сборник на 1884 г.» koostamisest. Ta oli initsiaatoriks vaeste algkooliõpilaste toetamise ühingu asutamisel (1881), mis oli esimene selletaoline Peterburis.

A. N. Neustrojevi peamiseks huvialaks ja eluaegseks tegevuseks kujunes raamatute kogumine.

Kogumistööd alustas ta 18-aastase noorukina, 1843. aastal. Oma elu jooksul on ta kogunud ja mitmesugustele raamatukogudele ja asutustele annetanud ligi 72 000 köidet. Vene raamatu suurepärase tundjana otsustas Neustrojev panna oma jõu ja varanduse grandioossesse ettevõttesse: luua selline raamatukogu-museum, mis sisaldaks kõiki vene- ja slaavikeelseid raamatuid olenemata nende ilmumise kohast ja ajast. Peale raamatute kogus ta ka käsikirju, gravüüre, münte jm. Kõik see materjal kavatseti säilitada edasiseks läbitöötamiseks vene ajaloo uurijaile.

Oma isiklikest vahenditest hakkas Neustrojev 1849. aastal Peterhofi muuseumihoonet ehitama. Kuna aga kogutud oli juba 6 000 raamatut, tuli tal leida koht nende ajutiseks paigutamiseks. Selleks lubati talle ruum Peterhofi võõrastemajas. Vaatamata valvel murti sinna sisse 1856. a. detsembris, rööviti esemeid ja jälgede kaotamiseks isegi prooviti süüdata. Süüdlasi ei leitud, sest vaatamata Neustrojevi püüdlustele suhtus Peterhofi politsei kuriteosse äärmiselt loiult.²

² А. Фаресов. Памяти А. Н. Неустроева. — Исторический вестник, 1902, июнь, с. 979—980.

See sündmus peatas Neustrojjevi senised kavatsused. Muuseumihoone jäi valmis ehitamata. Neustrojjev tuli mõttele, et kindlam on ühendada oma tegevus Keiserliku Avaliku Raamatukogu tööga. 1849. aastal oli ka seal asunud vene trükiseid koguma raamatukogu esimese direktori M. A. Korffi algatusel.³

Neustrojjev jätkas raamatute ja omanikuta jäänud raamatukogude otsimist ja ostmist. Nii näiteks käisid tema käest läbi tuntud bibliograafi ja tõlkija V. G. Anastassevitši, meditsiinidoktori ja akadeemiku I. H. Hameli, mitmekülgse teadlase akadeemik P. I. Köppeni (tuntud oma uurimustega statistika, geograafia ja etnograafia alalt), kreeka klassikute tõlkija I. I. Martõnovi, Moskva ülikooli rooma ajaloo ja kirjanduse kateedri professori, vene ajaloo suurepärase tundja I. M. Snegirjovi jt. raamatukogud.⁴ Nüüd ei hoidnud ta raamatuid enam enda juures, vaid varsti pärast nende omandamist sorteeris ja annetas erialade kaupa raamatukogudele, muuseumidele ja mitmesugustele teaduslikele asutustele ja seltsidele. Nii oli kindlustatud paljude isiklikest raamatukogudest pärinevate haruldaste raamatute ja käsikirjade säilimine pärast nende omanike surma.

Alljärgnevalt on toodud asutuste ja seltside nimekiri, kes on saanud A. Neustrojjevi kaudu raamatuid aastail 1852—1893.

Raamatukogud ja muuseumid:

- 1) Keiserlik Avalik Raamatukogu (praegu M. J. Saltõkov-Štšedrini nim. Riiklik Avalik Raamatukogu) — 17 071 köidet;
- 2) Moskva Avalik Muuseum ja Rumjantsevi muuseum (praegu V. I. Lenini nim. NSV Liidu Riiklik Raamatukogu) — 12 732 köidet;
- 3) Daškovi Vene Etnograafiamuuseum — 2346 köidet;
- 4) Avalikud raamatukogud Vilniuses, Vjatkas, Simbirskis, Taškendis, Irkutskis ja Moskvas — 2259 köidet;

Kunstiasutused:

Keiserlik Kunstide Akadeemia, Moskva Kunstiharrastajate Selts, Moskva ja Peterburi arhitektuuriseltsid jt. — 503 köidet;

Ülikoolid Varssavis, Novorossiiskis ja Harkovis — 895 köidet;
Ajaloolised ja arheoloogilised seltsid Moskvas, Peterburis jm. — 1354 köidet;

Geograafilised, loodusteaduslikud ja meditsiinilised seltsid mitmesugustes linnades — 7054 köidet;

Põllumajanduslikud seltsid — 12 432 köidet;

Tehnilised seltsid — 12 048 köidet;

³ А. Фаресов Пятидесятилетие деятельности А. Н. Неустроева. — Исторический вестник, 1893, дек., с. 893—894.

⁴ Е. А. Неустроева. Материалы для каталога книг, рукописей, гравюр и проч. собрания А. Н. Неустроева. Отд. 1. Книги. СПб., 1902, с. [1].

Mitmesugused heategevad ja juriidilised komiteed — 2609 köidet;

Peterburi algkoolid — 300 köidet.

Kokku — 71 603 köidet.⁵

Kui need ligi 72 000 köidet rahaks ümber arvestada ning lisada veel kulud raamatute saatmisel Venemaa kaugetesse paikadesse (Irkutsk, Kaukaasia), siis saame terve varanduse. Raamatute saatmine oli mõnikord kallim raamatuist endist, seejuures läks neid ka kaduma. Neustrojevil tuli oma tegevuses tihti kogeda muresid ja meelehärmi, taluda paljude isikute ja asutuste hoolimatut suhtumist raamatutesse. Arvestades seda kõike tuleb kõrgelt hinnata Neustrojevi omakasupüüdmatus ja suurt tööarmastust vene raamatu säilitamisel järgnevatele põlvedele.

Bibliograafina on Neustrojev tuntuks saanud oma uurimustega XVIII sajandi ajakirjandusest. Tema tähtsaimaks tööks on «Историческое розыскание о русских повременных изданиях и сборниках за 1703—1802 гг., библиографически и в хронологическом порядке описанных» (СПб., 1874).

Sellise vene perioodiliste väljaannete kronoloogilise loetelu koostamine terve XVIII sajandi kohta koos sisu kirjeldamisega oleks tegelikult olnud jõukohane riiklikule asutusele või organisatsioonile, arvestades suurt materjali ja selle läbitöötamise ulatust. Kuna selleks aga spetsiaalset asutust ei leidunud ning töö oli aeganõudev ja mahukas, kuid ka vajalik, siis võttis A. N. Neustrojev selle enda peale. Selline suurte tööde koostamine eraalgatusena tundubki olevat XIX sajandile tüüpiline nähtus. Näitena võiks tuua veel V. Sopikovi⁶ ja S. Vengerovi.⁷

Neustrojev alustas oma tööd 1868. aastal. Selleks oli vaja läbi lugeda iga XVIII sajandil ilmunud perioodiline väljaanne ning anda hinnang selle sisule ja põhiideele.

Neustrojev kirjeldas ilmumise alguse kronoloogilises järjekorras 138 venekeelset ajakirja ja ajalehte. Ära toodud on: väljaannete täpsed nimetused, nende ilmumise koht, järjekord ja aeg koos köidete ja numbrite märkimisega, väljaandjad, toimetajad, tähtsamad kaastöölised, programmid, erinevate väljaannete omavahelised seosed, nende ajalugu, aastakäikude sisukorrad.

Tulemusena on saadud täielik ja täpselt dokumenteeritud pilt XVIII sajandi vene ajakirjandusest ja igast üksikust ajakirjast või kogumikust. Artiklite annotatsioonid Neustrojev ei anna, see oleks

⁵ А. Фаресов. Пятидесятилетие . . . , с. 894.

⁶ В. Сопиков. Опыт российской библиографии или полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на славянском и российском языках от начала заведения типографий, до 1813 года. Ч. 1—5. СПб., 1813—1821.

⁷ С. А. Венгеров. Критико-биографический словарь русских писателей и учёных (от начала русской образованности до наших дней). Т. 1—6. СПб., 1889—1904.

ИСТОРИЧЕСКОЕ РОЗЫСКАНИЕ

0

РУССКИХ ПОВРЕЖДЕННЫХ ИЗДАНИЯХ И СБОРНИКАХ

3А

1703—1802 гг.,

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИ И ВЪ ХРОНОЛОГИЧЕСКОМЪ ПОРЯДКѢ ОПИСАННЫХЪ,

А. Н. НЕУСТРОЕВЫМЪ,

Поч. воля. общияк. И. Ак. Худож. поч. член. Рязан. Общ. с. х., Одоевск. Общ. с. х., — поч. корресп. И. Публ. библ., Моск. Публ. и Румянцов. музеивъ, корресп. И. Новоросс. Универс., действит. член. И. В. Экон. Общ., И. Моск. Общ. с. х., И. русск. Общ. акклиматиз. животн. и раст., И. росск. Общ. садов., Смолен. Общ. с. х., Сибирск. отд. И. русск. географ. Общ., Моск. Общ. распростр. технич. знанй, Росс. Общ. любит. садовод., Уральск. Общ. любит. естествозв., — член. — сотрудник. И. Археологич. Общ., Оренбург. отд. И. русск. географ. Общ., с. — запад. отд. И. русск. географ. Общ., И. Казан. Экон. Общ., Полтав. Общ. с. х., — член. — корресп. : Одесск. Общ. исторйи и древн., Моск. археолог. Общ., Моск. архитектура. Общ., Кавказ. Общ. с. х., Даиловск. Общ. любит. счетовод., — корресп. и соревноват. И. русск. технич. Общ., — соревновател.: И. Кавказ. медицина. Общ., физ. — медицина. при И. Моск. Унив. Общ., Оренбургск. физ. — медицина. Общ., Тамбов. медицина. Общ. и др.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ТОВАРИЩЕСТВА «ОБЩЕСТВЕННАЯ ПОЛЬЗА»,

во мѣсяцъ № 5.

1874.

olnud ühele isikule üle jõu käiv ülesanne ning oleks paisutanud töö liiga mahukaks.⁸

Teose vajalikkust põhjendab Neustrojev selle eessõnas järgnevalt: «Vene kirjandusajaloolane ei tohiks täiesti ignoreerida vene mõtte arengu seda perioodi. Temast endast muidugi oleneb, kas ta leiab kogu tol ajal ilmunud perioodikast oma tööks seda, mis viitaks vene mõtte arengu enam või vähem eesrindlikele vormidele. Kuid sellise valiku tegemiseks peab tal olema silme ees selle arengu täielik pilt koos kõigi puuduste ja liialdustega.»⁹

Teose «Историческое розыскание...» eest määrati Neustrojevile 18. Uvarovi-nimeline preemia.¹⁰ Neustrojev aga ei võtnud preemiat vastu, vaid asutas omanimelise preemia isikule, kes koostab samasuguse uurimuse XIX sajandi esimese poole perioodika kohta (valmimise tähtajaks oli 1915. aasta).¹¹ Preemiat polnud võimalik kellelegi määrata, Neustrojevile järglast ei leidunud. Neustrojevi teos muutus peagi bibliograafiliseks harulduseks (trükiarv 600 eks.).¹²

1898. aastal valmis Neustrojevil «Указатель к русским повременным изданиям и сборникам за 1703—1802 гг. и к историческому розысканию о них». See oli tema teine tähtsam töö.

Tuleb märkida, et Neustrojevi «Историческое розыскание...» koos selle juurde kuuluva tööga «Указатель к русским повременным изданиям...» on käesoleva ajani ainsaks omataoliseks bibliograafiliseks vahendiks, milles on avatud XVIII sajandi vene ajakirjade, almanahhide ja muude perioodiliste väljaannete sisu. 1915. aastal ilmus küll N. M. Lissovski «Русская периодическая печать 1703—1900 гг.» (Пг., 1915), kuid andmete hulga ja põhjalikkuse poolest jääb see Neustrojevi tööst palju maha, olgugi et sisaldab rohkem nimetusi ning haarab pikemat perioodi. XVIII sajandi vene raamatute koondkataloogis on ajakirjandust käsitleva osa koostamisel aluseks võetud Neustrojevi töö, mida on täiendatud hilisemate ja täpsemate andmetega.¹³

Neustrojevi ülejäänud bibliograafilised tööd on seotud eelnimetatutega. Nad kirjeldavad üksikuid XVIII sajandi perioodilisi väljaandeid ja on osalt materjaliks põhitöödele.

⁸ Н. В. Здобнов. История русской библиографии до начала XX века. М., 1955, с. 406.

⁹ А. Н. Неустроев. Историческое розыскание о русских повременных изданиях и сборниках за 1703—1802 гг. СПб., 1874, с. XXVI.

¹⁰ Sergei Semjonovič Uvarov oli 1833—1849. a. haridusministriks. 1818.—1855. a. Teaduste Akadeemia presidendiks. Temanimest preemiat anti välja ajaloolaste teoste eest.

¹¹ А. Н. Неустроев. Указатель к русским повременным изданиям и сборникам за 1703—1802 гг. и к историческому розысканию о них. СПб., 1898, с. IX—X.

¹² TRÜ Teaduslikus Raamatukogus on olemas kaks eksemplari.

¹³ Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725—1800. Т. 4. М., 1966, с. 6—7.

Peale bibliograafilist laadi kirjutiste on Neustrojev avaldanud artikleid ja sõnumeid ajakirjades «Русская старина», «С-Петербургские ведомости», «Русский мир», «Голос».

A. N. Neustrojev oli ka ühiskondlikult väga tegev. Nii näiteks oli ta Moskva ja Peterburi avalike raamatukogude aukorrespondiks ning au-, tegev- ja kirjavahetajaliikmeks rohkem kui 20 ühingus ja seltsis.¹⁴

Veel oma eluajal soovis A. N. Neustrojev kinkida oma isiklikku raamatukogu mõnele teaduslikule asutusele, kus oleks kindlustatud selle alaline säilitamine.

1901. aastal teatas ta Vene Biblioloogia Seltsile, mille liikmeks ta oli, et soovib sellele pärandada oma raamatukogu. Selts muretses Teaduste Akadeemialt loa Neustrojevi kogu paigutamiseks TA raamatukogu I osakonda. Läbirääkimised katkesid Neustrojevi haiguse ja surma tõttu.¹⁵

Pärast tema surma otsustasid pärijad, poeg ja tütar, annetada raamatud Tartu ülikooli raamatukogule. Millised sidemed olid A. N. Neustrojevil või tema pärijatel Tartuga, pole teada. Poja, Aleksander Aleksandrovitš Neustrojevi, esimesest kirjast ülikooli rektorile¹⁶ selgub ainult, et Neustrojev oli muuhulgas maininud ka Tartu ülikooli kui tema kollektsiooni ühte võimalikku valdajat.

Samas kirjas mainitakse ka, et eelnevalt saadeti Tartusse raamatute nimestik. Sellega tutvumisel leiti siin, et Neustrojevi raamatute valik on just selline, millist eriti ajaloo-keeleteaduskonnas väga vajatakse.

Huvitav on märkida, et Neustrojevi raamatukogu vastuvõtmist ülikooli poolt siiski kohe ei otsustatud. Põhjuseks oli mitte kahtlemine raamatute väärtuses, vaid ruumipuudus. Oma kirjas rektorile 21. märtsil 1903. a. ütleb tolelaegne raamatukogu direktor prof. J. Passek, et annetatavat kollektsiooni pole võimalik paigutada ülikooli raamatukogu ruumidesse, sest raske on kohta leida isegi nendele raamatutele, mis saabuavad tavalises korras. Ruumid on üle koormatud, uue raskuse lisamine kujutab endast otsest ohtu hoonetele, mis on juba selletagi varisemisohus.¹⁷

Hoolimata raskustest koht siiski leiti ühe raamatukogutöötaja eluruumide arvel. 17 kasti raamatuid saadeti Tartusse 1904. a. jaanuaris.¹⁸

¹⁴ Asutuste, seltside ja ühingute täpne loetelu on Neustrojevi teose «Историческое розыскание...» tiitellehel.

¹⁵ А. Ловягин. А. Н. Неустроев. — Литературный вестник, 1902, т. 3, кн. 4, с. 359—360.

¹⁶ А. А. Неустроев реktor А. Н. Филипповиле 23. II 1903. — РАКА, f. 402, nim. 5, sü. 1245, l. 454—456.

¹⁷ РАКА, f. 402, nim. 5, sü. 1245, l. 460.

¹⁸ А. А. Неустроев rektorile 12. I 1904. — РАКА, f. 402, nim. 5, sü. 1245, l. 453.

МАТЕРІАЛЫ

ДЛЯ КАТАЛОГА КНИГЪ, РУКОПИСЕЙ, ГРАВЮРЪ

И ПРОЧ.

СОБРАНІЯ А. Н. НЕУСТРОЕВА.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ

КНИГИ

Въ алфавитномъ порядкѣ описала Е. А. Неустроева.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ

Лештуновская Паровая Скоропечатня П. О. Ибленскаго. Лештуновъ пер., № 13.

1902.

Neustrojevi memoriaalkogu raamatute kohta on olemas trükitud nimestik. Selle koostas A. N. Neustrojevi tütar Jekaterina Neustrojeva raamatukollektsiooni tutvustamiseks, kadumiste vältimiseks ja ka selleks, et oleks kergem edaspidi süstemaatilist kataloogi koostada.¹⁹

Nimestikus on kirjed nummerdatud, mis oli vajalik autorite, tõlkijate ja mõnede väljaandjate nimede registri koostamiseks. Alfabeeti on raamatud paigutatud tiitellehe andmete, mitte autori järgi.

Praegu TRÜ Teadusliku Raamatukogu valduses olevale memoriaalkogule nimestik täiesti ei vasta. Selles on üle 20 sellise teose, mida raamatukogus tegelikult ei ole. Enamikus on need gravüüridega illustreeritud teosed, mis eksikombel sattusid raamatute nimestikku ja mida saadetises polnudki. Peale selle on Neustrojevi kogus veel umbes 100 nimetust, mida trükitud nimestikus ei ole. Need raamatud olid esialgu Neustrojevi poja Aleksander Aleksandrovitš Neustrojevi isiklikus valduses. Pärast tema surma 1909. a. saatis Jekaterina Aleksandrovna Neustrojeva venna soovil ka need Tartusse täienduseks siin asuvale kogule.²⁰

TRÜ Teadusliku Raamatukogu bibliograafiaosakonnas asub üks eksemplar nimestikust käsikirjalise lisaga, kus on ära näidatud hiljem juurdetulnud raamatud. Uhtlasi on nimetatud eksemplaris igale nimetusele juurde märgitud raamatute kohaviidad, mistõttu teda on võimalik kasutada kataloogina.

Neustrojevi memoriaalkogu kohta on TRÜ Teaduslikus Raamatukogus olemas veel topograafiline sedelkataloog. Siin asuvad sedelid raamatute paiknemise järjekorras, seega mitte alfabeetiliselt ega süstemaatiliselt. (Raamatud antud kogu piirides on sisuliselt grupeerimata, seega järjestatud võrdlemisi juhuslikult.) Erinevalt J. Neustrojeva nimestikust on topograafilises sedelkataloogis autorid toodud kirjes esikohale.

Teadusliku raamatukogu üldistes kataloogides Neustrojevi memoriaalkogu ei peegeldu.

Memoriaalkogus on 3213 köidet 2363 nimetusega. Neustrojevi kogumisobjektiks oli vene raamat, seetõttu leidub ka uuritavas kollektsioonis ainult üksikuid võõrkeelseid teoseid (32 köidet prantsuse, saksa, itaalia ja ladina keeles).

Raamatute ilmumisajaks on peamiselt XIX sajandi teine pool, s. o. aeg, millal Neustrojev aktiivselt tegeles kollektioneerimisega. Kogu sisaldab kõige rohkem raamatuid 1870. aastatest.

Ligi 130 teost Neustrojevi kogust pärinevad XVIII sajandist. Kõige vanemaks väljaandeks kollektsioonis on 1548. a. Firenzes ilmunud Agnolo Firenzuola «Proosa» (itaaliakeelne).

¹⁹ E. A. Неустроева. Материалы..., с. [2].

²⁰ J. A. Neustrojeva ülikooli valitsusele 13. I 1909. — RAKA, f. 402, nim. 5, sü. 1652, l. 290.

Isikliku raamatukogu sisulist koostist uurides on juba pealiskaudsemal vaatlemisel selge, millest Neustrojjev lähtus raamatute muretsemisel. Teda huvitas eriti vene ajalugu, mille kohta on ka enamik raamatuid. Siin leidub üldisi teoseid vene ajaloo kohta²¹, vene seadustekogumikke²², vanu kroonikaid ning uurimusi nende kohta²³.

Edasi järgnevad ajaoliste isikute biograafiad²⁴ (kusjuures erilist tähelepanu on pööratud Peeter I-le), mitmesuguste asutuste ja ühingute ajalood²⁵, ajakirjad «Древняя и новая Россия» 1875—1879, «Русская старина» т. 1—48 1870—1885²⁶ ja «Русский архив» 1863—1874.²⁷

Ei puudu ka teosed ajaloo abiteaduste alalt: etnograafiast, arheoloogiast, numismaatikast. Viimane on Neustrojjevit eriliselt köitnud²⁸.

Ajalooa on teatud määral seotud üldist kultuurilugu täiendavad kirikoolised uurimused jms. väljaanded. Kogutud on neid ilmselt ajaloo uurimise eesmärgil, nagu näiteks vaimulike rännakute kirjeldused²⁹, usukommete kirjeldused³⁰, kirikute ja kloostrite ajalugu³¹.

Neustrojjevit kui bibliograafi on endastmõistetavalt huvitanud teatmekirjandus. See moodustab tähelepanuväärse osa kollektsioo-

²¹ С. Глинка. Русская история. Ч. 1—8. М., 1818—1819; И. Стриттер. История российского государства. Ч. 1—3. СПб., 1800—1802.

²² Указы... императрицы Екатерины Алексеевны... с 28 июня, 1762 по 1769 год. М., 1776.

²³ Русская летопись по Никонову списку. Ч. 1—2. СПб., 1767—1768; Летопись Новгородский начинающийся от 6525/1017 году и кончающийся 6860/1352 годом. М., 1781; С. Руссов. Опыт о подлинности Несторовой летописи. СПб., 1830.

²⁴ Н. Полозов. Очерк исторического исследования о царе Борисе Годунове, М., 1858; Житие Петра Великого... СПб., 1772.

²⁵ Ф. Веселый. Очерк истории Морского Кадетского Корпуса с прил. списка воспитанников за 100 лет. СПб., 1852; Краткое историческое сведение о состоянии Имп. Акад. художеств с 1764 по 1829 г. СПб., 1829.

²⁶ «Русская старина» ilmus kuni 1918. aastani ja avaldas mitmesuguseid ajaloolisi materjale alates Peeter I ajast. Siin ilmus ka dekabristide loomingut, nagu V. K. Kūchelbeckeri päevik, D. I. Zavališini ülestähendusi, K. F. Rõlejevi teoseid jne.

²⁷ «Русский архив» ilmus kuni 1917. aastani ja avaldas peamiselt läbitöötamata ajaloolisi materjale XVIII ja XIX sajandist.

²⁸ Memoriaalkogus leiduvad numismaatika alalt: С. де Шодуар. Обзорение русских денег и иностранных монет, употреблявшихся в России с древних времен. Ч. 1—2. СПб., 1837—1841;

Описание неизданных русских монет, принадлежащих собранию князя С. В. Долгорукова. СПб., 1850.

²⁹ Пешеходца Василия Григоривича-Барскаго-Плаки-Албова... путешествие к святым местам... СПб., 1778.

³⁰ А. Алексеев. Богослужение, праздники и религиозные обряды нынешних евреев. Новгород, 1865.

³¹ А. Дренякин, 2-й. Историческое описание церквей Лейб-Гвардии Измайловскаго Полка. 1730—1850. СПб., 1851.

nist. Siin leidub sõnastikke, bibliograafiaid, raamatukaupluste ja raamatukogude katalooge. Märkida võiks järgmisi teoseid:

В. Сопиков. «Опыт российской библиографии...», ч 1—5 (СПб., 1813—1821)³²;

«Каталог иностранных печатных книг, приобретенных Имп. Публ. Библиотекою в 1863—1870 г.» (СПб., 1864—1872).

Ei saa nimetamata jätta A. Neustrojevi enda töid. Kollektiivis leidub peale kahe põhilise («Историческое розыскание...» ja «Указатель к русским повременным изданиям...») ka enamik tema ülejäänud töödest³³, kusjuures bibliograafilised väljaanded on köidetud üheks raamatuks üldpealkirjaga «Сборник библиогра-

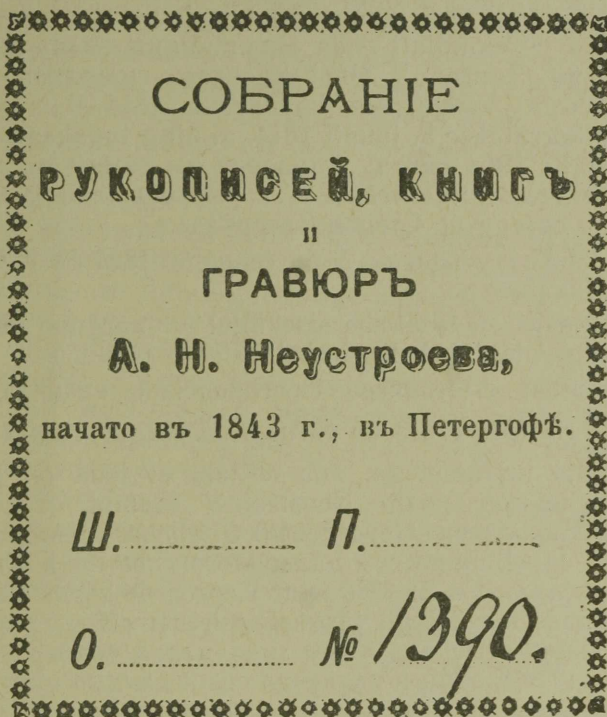
³² Peaaegu 150 aasta jooksul on see olnud peamiseks bibliograafiliseks teoseks XVIII sajandi vene raamatute uurimisel. Selle 4. köide memoriaalkogus ei kuulu kahjaks harulduste hulka, nagu mõned teised eksemplarid. Sealst puudub lk. 250, nn. «Radištševi lehekülj», mis kõrvaldati tsensuuri poolt väljavõtte pärast Radištševi teosest «Reis Peterburist Moskvasse». Leheküljed 249 ja 250 trükiti ümber, kusjuures lk. 250 jäi tekstita.

³³ «Литературный вестник» 1902, т. 3, кн. 4, с. 362—363 sisaldab kõige täielikuma A. N. Neustrojevi tööde loetelu, mille on koostanud A. Lovjagin:

- a) «Санктпетербургския учения ведомости» за 1777 год Н. И. Новикова. Изд. 2-е. СПб., 1873.
- b) Библиографическое описание первых LIV частей «Трудов» Имп. вольно-экономического общества. СПб., 1874.
- c) «Экономической магазин», сельскохозяйственный журнал, издававшийся в 1780—1789 гг. Библиографическое описание. СПб., 1874
- d) Библиографический указатель академического журнала «Новые ежемесячные сочинения» 1786—1796 гг. СПб., 1874.
- e) «Древняя российская вивлиофика». (Второе издание 1788—1791 гг.). Библиографическое описание СПб., 1874.
- f) Алфавитный указатель «Словаря исторического», периодически по листу при «Московских ведомостях» изданного в 1790—1798 гг. СПб., 1874.
- g) Библиографическое указание «Политического журнала» за 1790—1802 гг. СПб., 1874.
- h) Описание редкаго ныне журнала: «Российский магазин», изданного в 1792—1794 гг. Ф. Туманским. СПб., 1874.
- i) Первый русский медицинский журнал: «Санктпетербургския врачебныя ведомости» 1793 (1792) — 1794 гг. Библиографически описанный. СПб., 1874.
- j) Библиотека ученая, экономическая и проч., издававшаяся П. П. Сумароковым в 1793—1794 г. в Тобольске. Библиографически описана. СПб., 1874.
- k) «Приятное и полезное препровождение времени». Литературный журнал, издававшийся в 1794—1798 гг. в Москве. Библиографически описан. СПб., 1874.
- l) Письма И. М. Снегирева к В. Г. Анастасевичу (1828—1831). — Древняя и новая Россия, 1880, т. 18, № 11, с. 537—576.
- m) С.-Петербургская городская дума. Справочный сборник на 1884 г. СПб., 1884. (Совместно с М. И. Семевским).
- n) Письма митрополита Евгения к В. Г. Анастасевичу, из Калуги и Пскова (1813—1818 гг.). — Древняя и новая Россия, 1880, т. 18, № 12, с. 611—640.
- o) Литературные деятели XVIII в. I. Василий Григорьевич Рубан. СПб., 1896.

фических изданий». Välja on nad antud kirjastusseltsi «Общественная польза» poolt.

Suhteliselt vähem kui ajalugu ja bibliograafiat on Neustrojevi kogus raamatuid keele ja kirjanduse, kunsti, majanduse ja geograafia alalt. Peaaegu täiesti puuduvad meditsiin, matemaatika, loodusteadus ja tehnika. Seega kujutab Neustrojevi memoriaalkogu

A. N. Neustrojevi eksliibrise näidis
(originaalsuuruses).

endast humanitaaralast kollektiooni, mis peegeldab omaniku teadmiste ja harrastuste suurt mitmekülgust. Samal ajal annab ta ülevaate möödunud sajandi teisel poolel ilmunud vene raamatutest nimetatud erialade piirides.

Peale raamatute sisu võivad uurijale-bibliofiilile huvi pakkuda ka neis leiduvad märkmed. Siin leidub hulgaliselt endiste omanike nimesid, autograafe, pühendusi, isiklike raamatukogude templeid, järjenumbreid, hindu jne.³⁴ Need lisaandmed oleksid uurimisobjek-

³⁴ Osa selliseid kirjutisi, peamiselt esikaane siseküljel asuvaid, on kahjuks varjatud A. N. Neustrojevi raamatukogu eksliibrisega: «Собрание рукописей, книг и гравюр А. Н. Неустроева, начато в 1843 г. в Петергофе».

tiks omaette ja pole käesolevas artiklis üksikasjaliku vaatluse alla võetud.

Rikas sellistest tunnustest on näiteks «Царственная книга, то есть летописец царствования царя Иоанна Васильевича, от 7042 году до 7061» (СПб., 1769.). Tal on olnud mitu valdajat enne Neustrojevi kätte jõudmist, igaüks on jätnud raamatusse mingi märkuse. Üks käekiri kinnitab: «Эта книга Василия М.», teine kirjutab raamatusse järjenumbri № 4 ja luuletuse, kolmas tõestab põhjalikult ja järjekindlalt enda omandiõigust raamatule (kolmes kohas): «Сия книга... Новоладоского мещанина Степана Алексеева сына Зачеркаева подписана 1814-го году февраля 3-го, сама корратакзе 5. јуунил 1814. а. ning tagakaane siseküljel veel täpsemalt: «Эта книга... куплена им самим в Санктпетербурге 1812-м году в мае месяце в... рынке. Сдано за ней 80 коп. и подписана своеручно Степан Зачеркаев.»

Neljas käekiri: «Книга...9-го генваря 1824-го года... Его-ра М. ... Михайлу.

Kõigele lisaks on tiitellehe siseküljel ümmargune punane tempel, mis samuti täidab kellegi eksliibrise ülesannet.

Teine raamat «Летописец Новгородский, начинающийся от $\frac{6525}{1017}$ до $\frac{6860}{1352}$ г.» (М., 1781) on varustatud paljude musta ja punase tindiga tehtud märkmetega, mis näitab, et teda on põhjalikult uuritud. Sellel on peale Neustrojevi stambi (reljeefne kiri «Александр Николаевич Неустроев») tiitellehel veel kahe omaniku autograafid: 1) «Библиотека надворного советника Карла Якимовича Горегляда» ja 2) «Из книг Сергея Федоровича Сындомского». Viimase käekirjaga järgneb seletus: «И с большим трудом моим оную отыскал 1816го года марта 4го купил я сие в Москве и будучи в оном и подписал сие и дача за оную 4.20.»

«Книга степенная царскаго родословия» 1. köite (М., 1775) tagakaanelt võime lugeda soliidse hinna: 14 p. 30.

Igal pool, kus on juttu A. N. Neustrojevi memoriaalkogust, mainitakse ka seal leiduvaid haruldasi väljaandeid.

Vene raamatu rariteetsust määrab muuhulgas ilmumise aeg; rariteetideks loetakse teoseid, mis on ilmunud enne 1800. aastat. Sellise vanusega raamatuid on Neustrojevi kogus 130.

Esile võiks tõsta kolme raamatut Peeter I ajast.

Разсуждение какие законные причины его царское величество Петр Великий император и самодержец всероссийский, и протчая, и протчая, и протчая; к начатию войны против короля Карола 12, Шведскаго 1700 году имел; и кто из сих обоих претентантов, во время сей пребывающей войны, более умеренности и склонности к примирению показывал, и кто в продолжении оной,

столь великим разлитием крови христианской, и разорением многих земель виновен; и с которой воюющей страны та война по правилам христианских и политических народов более ведена.

Все без пристрастия фундаментально из древних и новых актов и трактатов, також и из записок о воинских операциях описано, с надлежащею умеренностию и истинною. Так что в потребном случае может все, а имянно: первое оригинальными древними, меж коронами Российской и Шведскою постановленными трактатами, грамотами, и канцелярийскими протоколами, також многое и безпристрасшными гисториями с стороны российской доказано, и любопытным представлено быть; с соизволения его императорского величества всероссийского, собрано, и на свет издано, в царствующем Санктпитебурхе, лета господня 1716 года, а напечатано 1722.

Antud eksemplar on teine trükk. Esimene ilmus 1717. aastal. Raamatus analüüsitakse Peeter I ja Karl XII vahelise sõja põhjusi. Autoriks on toleleaegne kõrge aukandja Pjotr Pavlovitš Šafirov, Peeter I eriline usaldusalune, kes saatis teda mitmetel reisiridel ja sõjakäikudel. 1723. a. aga, tüli tagajärjel vürst Menšikoviga, mõisteti Šafirov Siberisse asumisele. 1725. a. andis Katarina I talle kõik õigused tagasi. Šafirov juhtis paljude aastate jooksul kommertskolleegiumi ja aitas kaasa tööstuse ja kaubanduse arendamisele riigis.³⁵

Книга систима или состояние мухаммеданкия религии. Напечатана повелением его величества Петра Великаго императора и самодержца всероссийскаго. В типографии царствующаго Санктпитебурха. Лета 1722. Декабря в 22 день.

Teose algupärandi kirjutas ladina keeles Dimitri Kantemir, tõlkis vene keelde Kantemiride koduõpetaja Iljinski. Teksti ette on paigutatud ladinakeelne luuletus Kantemiri auks, kirjutatud Gedeon Višnevski poolt 22. nov. 1719. a. Teost kavatseti välja anda mitmekõitelisena, trükist ilmus ainult esimene köide.³⁶

Книга Историография початия имене, славы, и расширения народа славянскаго, и их царей и владетелей под многими именами, и со многими царствыями, королевствами и провинциями. Собрана из многих книг исторических, чрез господина Маврурбина, архимандрита Рагужскаго. В которой описуетса початие, и дела всех народов, бывших языка славенскаго, и единаго отечества, хотя ныне во многих царствыях розсеялися чрез многие войны, которые имели в Европе, во Азии и во Африке. Расширения их империи и древних обычаев, в разных временах, и познание веры Христа Спасителя, под многими владетелями.

³⁵ Я. Березин-Ширяев. Обозрение книг, гравюр и монет времен царствования Петра Великаго и Екатерины Первой, находящихся в библиотеке любителя отечественной старины Н. Н. СПб., 1872, с. 12.

³⁶ Я. Березин-Ширяев, с. 25.

К Н І Г А
С У С Т І М А

И Л И

С О С Т О Я Н І Е

м у х а м м е д а н к і я р е л і г і и .

н а п е ч а т а с я п о в е л ѣ н і е м ъ е г о в е л і ч е с т в а

П Е Т Р А В Е Л І К А Г О

И М П Е Р А Т О Р А И С А М О Д Е Р Ж Ц Я В С Е Р О С С І Й С К А Г О .

в ъ т у п о г р а ф і и ц а р с т в у ю щ а г о

С А Н К Т Ъ П І Т Е Р Б У Р Х А .

Л ѣ т а 1712 . Д е к а б р я в ъ 22 Д е н ь .

Переведена со итальянского на русский язык, и напечатана повелением и во время счастливого владения Петра Великого, императора и самодержца всероссийского и протчая, и протчая, и протчая в Санктпетербургской типографии 1722 году, Августа в 20 день.

Teose tõlkis vene keelde Savva Vladislavitš Raguzinski.³⁷ Raamatu lõpus on 11-leheküljeline lisa: väljavõtte üldmainitud teosest püha Kyrillose ja Methodiose tegevusest koos Feofan Prokopovitši kirjutatud täiendavate elulooliste andmetega nende kohta.

Lomonossovi ja tema kaasaegsete perioodi (1726—1760) raamatutest on Neustrojevi kogus järgmised:

1727 года. Блаженные и вечнодостоинья памяти е. и. в. Екатерины Алексиевны, состоявшися указы по кончину ея величества. Такожде манифест о принятии россииского престола... государя, Петра Алексиевича Второго, имп. и самодержца всероссийского, и присяга в верной службе его величеству, и публичныяж указы по нынешней 728 год. Напеч. в Санктпетербурге при Сенате, 1728 году, окончано печатью июля 8 дня.

... Указы 1728 года состоявшися в Верховном тайном совете, такжеде из Сената посланныя. Некоторые публикованныя в народ, а другия разосланныя во все губернии и провинции, да бы о таких указах в надлежащих местах к решениям исправкам, скорои в одной книге прииск, или известие было. При Сенате собраны, и напечатаны 1729. (СПб., Сенатская тип., 1729).

Амвросий. Божие благословение в природных трех сокровищах ея высочества государыни принцессы Анны и светлейшаго князя и государя Антона Улриха герцога Брауншвейгскаго и Линебургскаго пребывающее в день же высочайшаго брачнаго их сочетания июля 3 1739 года. Проповедию изъясненное и в незабвенную память от усердия вернейшаго их слуги и богомольца Амвросия епископа Вологодскаго их светлостям принесенное. (СПб.), при Имп. Акад. наук, (1739).

Крафт, Г. В. Подлинное и обстоятельное описание построеннаго в Санктпетербурге в генваре месяце 1740 года Ледянаго дома и всех находившихся в нем домовых вещей и уборов с приложенными при том гридированными фигурами, также и некоторыми примечаниями о бывшей в 1740 году во всей Эвропе жестокой стуже сочиненное для охотников до натуральной науки чрез Георга Волфганга Крафта Санктпетербургския Имп. Академии наук члена и физики профессора. (СПб.), печ. при Имп. Акад. наук, 1741.

³⁷ Я.Березин-Ширяев, с. 23.

Обстоятельное описание торжественных порядков благополучного вшествия в царствующий град Москву и священнейшаго коронования ея августейшаго императорскаго величества всепресветлейшаго державнейшаго великия государыни императрицы Елисавет Петровны самодержицы всероссийской, еже бысть вшествие 28 февраля, коронование 25 апреля 1742 года. СПб., печ. при Имп. Акад. наук, 1744.

Краткой российской летописец с родословием. Сочинение Михайла Ломоносова. СПб., при Имп. Акад. наук, 1760.

Raamat «1727 года...» kujutab endast konvoluuti. Juurdekõiteks on 1729. a. ilmunud seaduste kogu «Указы 1728 года...»

«Обстоятельное описание...» väärrib tähelepanu oma kujunduse poolest, ta on rikkalikult illustreeritud gravüüridega. Vene ajaloo ja kunsti uurija D. A. Rovinski sõnade järgi on see väljaanne Jelizaveta ajastu vene graveerimiskunsti parim näide.³⁸

Ettevalmistused «Обстоятельное описание...» väljaandmiseks algasid juba 1742. aastal. Kuna tekstis, Jelizaveta portrees ja gravüürides ilmnesid mitmesugused vead, jätkus töö väljaandega veel 1746. aastani.

Esialgu oli kavatsetud trükkida 600 eksemplari, siis, defektide puhuks, täiendavalt 50 eks. 1745. a. leiti, et on võimalik välja anda veel 900 eks. Suure tiraaži levitamiseks oli hiljem raskusi.³⁹

Lomonossovi teose «Краткой российской летописец с родословием» teise osa — vene suurvürstide ja tsaaride kronoloogilise nimestiku Rjurikust Peeter I-ni (incl.) — koostas A. I. Bogdanov.⁴⁰

Raamat on ilmunud kolmes trükis: 1760., 1766—1767. ja 1775. a. kogutiraažiga üle 4200 eksemplari, kusjuures kõik trükid kannavad ilmumisaastat 1760. Eraldada on neid võimalik mitmesuguste tunnuste põhjal (trükiladu, ornamentika). Esimese trüki üheks tundemärgiks on Peeter I eluea täpne äranäitamine lk. 47: 52. a. ja 8 kuud. Hilisemates väljaannetes on selleks 52 aastat, milline ebatäpsus sai võimalikuks ainult pärast Lomonossovi surma avaldatud väljaannetes.⁴¹

Neustrojevi kogus olev eksemplar kuulub esimese trüki hulka, mis ilmus müügile 1761. a. mais tiraažiga 2406 eksemplari.

XVIII sajandi teise poolde kuulub M. Lomonossovi teos «Древняя российская история от начала российского народа до

³⁸ Д. А. Ровинский. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. 4. СПб., 1889, стлб. 31.

³⁹ Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725—1800. Т. 2. М., 1964, с. 330.

⁴⁰ Сводный каталог русской книги... Т. 2, с. 168.

⁴¹ Д. Д. Шамрай. О тиражах «Краткого российского летописца с родословием». — Литературное творчество М. В. Ломоносова. М.-Л., 1962, с. 283.

кончины великаго князя Ярослава Перваго или до 1054 года.» (СПб., 1766). Teos on kirjutatud 1754.—1758. a. 1759. a. alustati trükkimist, kuid katkestati Lomonossovi poolt, keda ei rahuldanud tema valitud märkuste vorm. 1763. a. andis ta teose uuesti trükki (osaliselt). Surm katkestas Lomonossovi töö järgmiste osade kalal ja lõpetamata teos ilmus 1766. a. tiraažiga 2425 eks.⁴²

XVIII sajandi teatmeteostest võiks esile tõsta N. Novikovi vene kirjanike biograafilist leksikoni «Опыт историческаго словаря о российских писателях. Из разных печатных и рукописных книг, сообщенных известий и словесных преданий собрал Николай Новиков.» (СПб., 1772). Väljaanne ilmus tiraažiga 606 eks. See on esimene omataoline leksikon vene kirjanike kohta alates Nestorist kuni Novikovini. Ta sisaldab andmeid 317 peamiselt XVIII sajandi vene kirjaniku kohta koos nende kirjandusliku tegevuse kriitilise hinnanguga. Kõrvuti tuntud nimedega, nagu Kantemir, Lomonossov, Sumarokov, on siin ära toodud ka vähemtuntud kirjanikke.⁴³

Kollektsioonis on olemas V. Trediakovski teos: «Три разсуждения о трех главнейших древностях российских. Аименно: I. О первенстве словенскаго языка пред тевтоническим, II. О первоначалии Россов. III. О варягах руссах. Славенскаго звания, рода и языка» (СПб., 1773).

V. Sopikovi Peterburi raamatukaupluse seitsmest teadaolevast raamatutenimestikust (ajavahemikust 1790—1799) on Neustrojevi kogus üks, 1798. aastast: «Роспись российским книгам, продающимся в Санктпетербурге... у купца Василя Сопикова.» (СПб., 1798).

Samuti on siin Ivan Glazunovi raamatutenimestik («Роспись российским книгам, продающимся в Санктпетербурге... у купца Ивана Глазунова») 1799. aastast, mis osutus oma 2602 nimetusega suurimaks raamatukaupluse kataloogiks XVIII sajandil.

A. N. Neustrojevi memoriaalkogul on käesoleva sajandi alguse Tartu ülikooli raamatukogus oluline koht. Esiteks vajas raamatukogu senisest palju enam venekeelset kirjandust seoses ülikooli reformiga ja üleminekuga vene õppekeelele XIX sajandi lõpul. Kuigi suund vene raamatute muretsemiseks oli olemas, takistas selle teostamist alaline rahapuudus. Seega on mõistetav, et vene raamatuproduktiooni kiire kasv, eriti XX sajandi algul, peegeldus mõnevõrra lünklikult raamatukogu fondides. Neustrojevi kogu aitas seda lünka täita.

Samal rahapuuduse põhjusel saadi ka suhteliselt vähe tähelepanu osutada teoste äärelkomplekteerimisele. Seega olid Neustrojevi kogus leiduvad XVIII ja XIX sajandi raamatud eriti väärtuslikeks lisandiks raamatukogu fondide täiendamisel.

⁴² Сводный каталог русской книги... Т. 2, с. 167.

⁴³ Сводный каталог русской книги... Т. 2, с. 311—312.

Vaadeldes inventariraamatute järgi ülikooli raamatukogu sisulist koostist saajandi algul võib öelda, et esikoht oli ajalooalasel kirjandusel. Järgneb ilukirjandus ja kunst ning seejärel õigusteadus. Niisiis valdaval kohal oli humanitaarlane kirjandus, millele lisandus arstiteaduslik (kirjanduse hulga poolest viiendal kohal, usuteaduse järel). Seega profiililt oli Neustrojevi kollektsioon ülikooli raamatukogu tollaegse fondiga sarnane, järelikult sobis sisuliselt hästi.

A. N. Neustrojev ei kuulunud nende kollektsionääride hulka, kes hoiavad oma rikkust seitsme luku taga. Ta sooviks oli, et tema kogutud raamatud jõuaksid just selle lugeja kätte, kes neid kõige rohkem vajab. Seda mõtet väljendas ka poeg Aleksander Aleksandrovitš Neustrojev, kui saatis raamatud Tartusse: «Kasutan juhust veelkord avaldada soovi, et saadetak raamatukogu oleks kasuks kodumaa ajaloo uurijaile ja et ta kutsuks ellu uusi töid sellelt alalt».⁴⁴

Seega pakub kollektsioon uurimismaterjali peale vene riigi ajaloo veel vene raamatu, selle kujunduse ja trükikunsti kohta. Bibliofiilile annab ta palju oma vanade ja keerulist teed käinud väljaannetega, bibliograafiile rohkete bibliograafiliste töödega.

Neustrojevi memoriaalkogu raamatud väärivad üksikasjalisemat uurimist. Eelkõige aga tuleks nende sisu avada süstemaatilise kataloogi abil. See muudaks kättesaadavamaks kollektsiooni kui terviku, alles siis oleks võimalik saada temast täpne ja igakülgne ülevaade.

СОБРАНИЕ КНИГ А. Н. НЕУСТРОЕВА В НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКЕ ТГУ

Л. Урба

Резюме

Интересы и жизненная деятельность русского библиографа, библиофила и общественного деятеля А. Н. Неустроева (1825—1902) были посвящены коллекционированию книг. Он собрал и пожертвовал библиотекам и разным учреждениям около 72000 тт.

В 1904 г. наследники А. Н. Неустроева передали Библиотеке Тартуского (Юрьевского) университета его личную сохранившуюся коллекцию, которая ныне в Научной библиотеке ТГУ одна из крупнейших личных собраний и единственная на русском языке. Коллекция состоит из 3213 тт., из которых большинство издано во второй половине XIX века, около 130 книг относятся к XVIII в.

⁴⁴ РАКА, f. 402, nim. 5, sü. 1245, l. 453.

Поскольку в целях А. Н. Неустроева было составлять полную коллекцию русских книг (и других памятников русской истории: рукописей, гравюр, монет и т. д.), пожертвованное собрание дает обзор вышедших во второй половине XIX века русских книг по разным отраслям знания.

Основная ценность собрания заключается в обширном и богатом материале по русской истории. Здесь имеются произведения общего характера, своды законов, летописи, биографии исторических деятелей, исторические обзоры деятельности разных учреждений и обществ, а также книги по этнографии, археологии и нумизматике.

Значительную часть коллекции составляет справочная литература. Здесь находятся и библиографические труды А. Н. Неустроева.

Значительно меньше собрание содержит книг по русскому языку, литературе, искусству, экономике и географии. Таким образом собрание представляет собою коллекцию гуманитарного содержания, которая отражает широкую разносторонность знаний и интересов владельца.

Среди редких изданий в собрании А. Н. Неустроева три книги времен Петра I, пять книг относятся к периоду Ломоносова и его современников.

Личное собрание А. Н. Неустроева занимало значительное место в библиотеке Тартуского университета начала XX в., так как большая часть книг из его коллекции ранее в библиотеке университета отсутствовала. В то же время, в связи с реформой университета в конце XIX в., здесь больше прежнего ощущалась нужда в русской литературе.

DIE MEMORIALSAMMLUNG VON A. N. NEUSTROJEW IN DER WISSENSCHAFTLICHEN BIBLIOTHEK DER UNIVERSITÄT TARTU

L. Urba

Zusammenfassung

Das Hauptinteressengebiet und die lebenslängliche Tätigkeit des russischen Bibliophilen, Bibliographen und aktiven Teilnehmers am gesellschaftlichen Leben A. N. Neustrojew (1825—1902) war das Kollektionieren von Büchern. Er hat an die 72 000 Bände gesammelt und Bibliotheken und verschiedenen Anstalten geschenkt.

Im Jahre 1904 haben die Erben A. N. Neustrojews der Bibliothek der Tartuer Universität seine erhaltene persönliche Kollektion geschenkt, die unter den Sammlungen der Wissenschaftlichen

Bibliothek der Universität Tartu eine der größten und die einzige in russischer Sprache ist. Die Sammlung besteht aus 3213 Bänden, von denen die meisten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erschienen sind, etwa 130 Werke stammen aus dem 18. Jh.

Da das Ziel A. N. Neustrojews eine lückenlose Kollektion russischer Bücher war, die Sammlung außerdem noch Handschriften, Kupferstiche und Gegenstände enthält, so verschafft uns die Sammlung einen guten Überblick über die in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts erschienenen Bücher verschiedener Fachgebiete.

Der größte Wert der Sammlung besteht im reichlichen und vielseitigen Material auf dem Gebiete der russischen Geschichte. Hier gibt es allgemeine Werke, Gesetzbücher, alte Chroniken, Biographien historischer Persönlichkeiten, Übersichten über die Geschichte von Anstalten und Vereinen. Dazu kommen Werke über Ethnographie, Archäologie, Numismatik.

Einen bedeutenden Teil der Kollektion bilden die Nachschlagewerke. Hier kann man auch die wichtigsten bibliographischen Werke von Neustrojew selbst finden: «Историческое розыскание о русских повременных изданиях и сборниках за 1703—1802 гг., библиографически и в хронологическом порядке описанных» (СПб., 1874), «Указатель к русским повременным изданиям и сборникам за 1703—1802 гг. и к историческому розысканию о них» (СПб., 1898).

Bedeutend weniger enthält die Sammlung Bücher auf dem Gebiete der russischen Sprache, Literatur, Kunst, Ökonomie und Geographie. Folglich hat man es mit einer humanitätswissenschaftlichen Kollektion zu tun, die die Vielseitigkeit des Eigentümers widerspiegelt.

Von den Raritäten in der Memorialsammlung A. N. Neustrojews stammen 3 Bücher aus der Zeit Peters I., fünf aus der Periode Lomonossows und seiner Zeitgenossen.

Die Memorialsammlung A. N. Neustrojews hat am Anfang unseres Jahrhunderts in der Bibliothek der Universität Tartu eine wichtige Stelle eingenommen, denn zu jener Zeit brauchte man in Verbindung mit der Universitätsreform am Ende des 19. Jh. mehr Literatur in russischer Sprache als bisher. Auch bei der inhaltlichen Ergänzung der Bestände der Bibliothek waren die Bücher Neustrojews ein wertvoller Beitrag, denn einen großen Teil von ihnen besaß die hiesige Bibliothek nicht, obgleich sie ihren Profil nach der geschenkten Kollektion glich.